

Posudek k případu udání Štěpánky Mikešové z Lidic

Celý případ byl v nedávné době široce medializován, a proto si dovolím jej shrnout pouze v základních obrysech. Případ Štěpánky Mikešové, která od roku 1939 žila v Lidicích a byla na základě udání 2. června 1942 zatčena a předána gestapu a o dva měsíce později zahynula v koncentračním táboře Osvětim, problematizoval PhDr. Vojtěch Kyncl, Ph.D. ve své rozsáhlé monografii *Lidice. Zrození symbolu* (Academia, 2015). Za původkyni udání přitom označil Alžbětu Doležalovou. Proti tomuto tvrzení se rázně postavil Mgr. Vojtěch Šustek, Ph.D., který na stránkách ročenky *Slánský obzor* (Vojtěch ŠUSTEK, *Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové*. In: *Slánský obzor*, ročník 25, 2017, s. 48–75) provedl rozsáhlou analýzu dostupného archivního materiálu, na základě níž za původce udání označil četníky z protektorátní četnické stanice v Buštěhradu v čele s vrchním strážmistrem Vojtěchem Babůrkem. Reakci dr. Kyncla otiskl *Slánský obzor* v následujícím ročníku jako separátní přílohu (Vojtěch KYNCL, „*Nepravdivé obvinění lidické ženy*“ Alžběty Doležalové a „*rafinovaná lež*“ strážmistra Resslera? A kam se poděla oběť?. In: *Slánský obzor*, ročník 26, 2018, I-VIII).

Jádrem rozporu obou hypotéz je odlišná interpretace pramenů, jichž se nedochovalo mnoho. Z hlediska doby jejich vzniku je lze rozdělit na ty, které vznikly během okupace, a na ty, které vznikly po válce, přičemž právě v otázce původce udání si dokumenty vzájemně odporují. Zatímco z okupačních dokumentů spíše plyne, že Štěpánka Mikešová byla zatčena a předána gestapu na základě hlášení vrchního strážmistra Vojtěcha Babůrka, poválečná svědectví naznačují, že udání učinila Alžběta Doležalová. Jaké dokumenty k celému případu tedy máme k dispozici a co z nich lze vyčíst.

Z okupačních dokumentů je stěžejní hlášení vrchního strážmistra Babůrka kladenskému gestapu (Lidice, s. 53, 55), které odhaluje skutečnost, že Mikešová přihlášená jako římská katolička měla ve skutečnosti židovský původ, který se snažila zatajit. Na základě tohoto hlášení byla Mikešová 2. června 1942 zatčena, vyslýchána a téhož dne večer předána kladenskému gestapu. Odhalení jejího židovského původu vedlo k její deportaci do koncentračního tábora Osvětim, kde zahynula. Hlášení začíná všeobecným konstatováním: „*Jak bylo zjištěno, ...*“. Protože zde jmenovitě není uveden žádný původce udání, lze se domnívat, že informaci zjistili, resp. v době zvyšujícího se tlaku a nebezpečí se ji rozhodli oznámit (vysvětlení viz níže) sami četníci. Pokud by tuto informaci získali od konkrétní osoby, neměli sebemenší důvod zdroj tajit. Vezmeme-li v potaz poválečné hlášení strážmistra Evžena Resslera, přímého účastníka celého případu, v němž uvádí, že „*Doležalová na svém udání trvala a zákroku proti Mikešové se dožadovala*“ a dále že „*Doležalová hrozila udáním na Gestapu v Kladně*“ (Lidice, s. 439), pak naprosto nebyl důvod Doležalovou jako původkyni udání neuvést. V tomto světle tak neobstojí ani argument, že se četníci svým jednáním snažili ochránit okruh lidí kolem Doležalové, kteří o židovském původu její podnájemnice věděli (Srov. Kyncl, „*Nepravdivé obvinění lidické ženy*“, Alžběty Doležalové a „*rafinovaná lež*“ strážmistra Resslera? A kam se poděla oběť?, IV). Vždyť dle Resslera byla, v případě nečinnosti buštěhradských četníků, sama odhodlána věc kladenskému gestapu nahlásit a vystavit tak své okolí příp. riziku.

K důležitým dokumentům, které vznikly během okupace, patří také nedatovaná policejní přihláška, dle níž se měla Štěpánka Mikešová přihlásit k pobytu v Lidicích, a to v domě Josefa a Alžběty Doležalových (Lidice, s. 57). Přestože se Mikešová dle přihlášky hlásila k římskokatolickému vyznání, jména jejích rodičů, Mořic Levinger a Růžena Tausiková (i přes zřejmě záměrné užití počeštěné formy Levinger-Löwinger, Tausiková-Tausigová), jednoznačně odkazují na její židovské kořeny. Je vysoce pravděpodobné až téměř jisté, že jak buštěhradští četníci, tak Doležalovi o původu Mikešové věděli bezprostředně po jejím příchodu do Lidic.

Kromě výše zmíněného hlášení a policejní přihlášky se dochoval seznam zajištěných věcí Štěpánky Mikešové. Domovní prohlídku a soupis věcí provedli strážmistr František Cába a již zmíněný strážmistr Evžen Ressler. Seznam zajištěných věcí sám o sobě v daném případě nehraje zásadní roli. Důležitá je ručně vepsaná a bez bližších souvislostí uvedená poznámka: „*Doležalová Alžběta*“ (Lidice, s. 58). Poznámku podobného charakteru nalezneme i na hlášení vrchního strážmistra Babůrka kladenskému gestapu, kde je uvedeno: „*udání učinila stará Káčlová*“. Tyto vpisy se společně s poválečným hlášením strážmistra Resslera (viz níže) staly základem hypotézy, dle níž Alžběta Doležalová, roz. Káčlová udala svoji podnájemnici Štěpánku Mikešovou. Dovolím si výpovědní hodnotu obou poznámek zpochybnit. Nevíme, kdy, kým a s jakým úmyslem byly do původních dokumentů vepsány. Vzhledem k nejasným okolnostem vzniku nelze poznámky považovat za validní a stejně tak nelze souhlasit s vyjádřením dr. Kyncl: „*...četníci provedli o udání záznam během zatčení, který předali na gestapo, ovšem jméno udavačky je na něm dopsáno, stejně jako na seznamu předmětů z příbytku Štěpánky Löwingerové-Mikešové, ručně.*“ (Kyncl, „*Nepravdivé obvinění lidické ženy*“, Alžběty Doležalové a „*rafinovaná lež*“ strážmistra Resslera? A kam se poděla oběť?, III). Oficiální hlášení četnické stanice kladenskému gestapu a poznámku dopsanou ručně není možné klást na stejnou úroveň, nemají rovnocennou výpovědní hodnotu. Také obsah obou poznámek nemusí nutně vést k tvrzení, že udání učinila Alžběta Doležalová. Např. není zcela zřejmé, proč je Doležalová v poznámce označena svým rodným jménem Káčlová, když byla již delší dobu provdaná za Josefa Doležala. Stejně tak uvedení jejího jména na seznam zajištěných věcí nemusí explicitně znamenat, že byla původkyní udání své podnájemnice.

Z poválečných dokumentů máme k dispozici strojopis datovaný k 11. prosinci 1945, v němž čerstvě dosazený velitel četnické stanice v Buštěhradě Evžen Ressler popsal poměrně podrobně průběh a okolnosti celého případu udání a zatčení Štěpánky Mikešové (Lidice, částečný opis s. 439). Obsahově téměř totožný text byl po válce strážmistrem Resslerm zapsán i do Pamětní knihy četnické stanice v Buštěhradě (Lidice, opis s. 437–438). Přestože se jedná o úřední záznamy, jsou okolnosti případu líčeny poměrně dramaticky a užitý jazyk je překvapivě expresivní (zaznamenal Ressler do Pamětní knihy podobným způsobem i ostatní kauzy?). Zarážející je rovněž celkem dlouhý časový odstup, s nímž Ressler danou událost do Pamětní knihy zanesl. Dle zjištění dr. Kyncl se strážmistr Ressler bezprostředně po osvobození podílel na vyšetřování různých případů a prováděl výslechy osob podezřelých např. z udavačství (Kyncl, „*Nepravdivé obvinění lidické ženy*“, Alžběty Doležalové a „*rafinovaná lež*“ strážmistra Resslera? A kam se poděla oběť?, IV). V tomto kontextu je s podivem, že se okolnosti případu, který později v Pamětní knize líčil tak naléhavě, nepokusil objasnit výpověďmi přeživších obyvatel Lidic či bývalých kolegů z četnické stanice v Buštěhradě.

S odstupem téměř osmdesáti let je obtížné dochované prameny správně interpretovat a příběh rekonstruovat tak, jak se skutečně stal. Můžeme se o to pokusit na základě svých znalostí dobových reálií a zkušeností s prameny podobného charakteru. Učinili tak i renomovaní historici, Vojtěch Kyncl a Vojtěch Šustek, kteří se daným historickým obdobím dlouhodobě zabývají a problematiku velmi dobře znají. Přesto, jak dokazuje rozpor jejich hypotéz, se v zásadní otázce, tedy kdo udal Štěpánku Mikešovou, rozcházejí. I když lze mít obě rekonstrukce případu za věrohodné, chybí rozhodující dokument či svědectví, které by jednoznačně podpořily tu či onu hypotézu. Dostávám se tak k zásadní otázce, která měla být předmětem tohoto posudku, a to, zda je možné na základě dochovaných pramenů označit paní Alžbětu Doležalovou z Lidic naprosto jednoznačně a bez jakýchkoli pochybností za osobu, která udala svou podnájemnici Štěpánku Mikešovou. V tomto případě je tak jednoznačnou odpovědí: nikoliv. Dochované archivní prameny to jednoduše neumožňují. Neznamená to však, že by měla být tato hypotéza jakkoliv zamlčovaná či popíraná. Je třeba ji ovšem pořád vnímat jako hypotézu, nikoli jako nezpochybnitelný fakt. Z tohoto hlediska považuji za mimořádně nevhodné a nešťastné označení případu Štěpánky Mikešové z Lidic za „*vrchol udavačství ve své nejodpornější podobě*“ (Lidice, s. 437). Pro toto příkré označení neexistuje dostatečná opora v archivním materiálu, a je proto chybou celou kauzu takto prezentovat.

V Terezíně 5. 11. 2020

PhDr. Ivana Rapavá, Ph.D.

